

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM

Karl Ristikivi

PÄEVARAAMAT

1957–1968

VARRAK

Raamatu väljaandmist on toetanud
Eesti Kultuuriministeeriumi kirjandusklassika programm
ja Eesti Kultuurkapital

Toimetaja: Janika Kronberg
Korrektor: Brita Melts
Kujundaja: Andres Rõhu
Fotod: Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuurilooline Arhiiv
ja Karl Ristikivi Selts

© Karl Ristikivi Selts ja Balti Arhiiv, 2008
© Miks kirjutatakse päevikut. Janika Kronberg, 2008

ISBN 978-9985-3-1486-9

Kirjastus Varrak
Tallinn 2008
www.varrak.ee

Trükikoda OÜ Greif

SISUKORD

Hea lugeja!.....	7
1957.....	9
1958.....	53
1959.....	103
1960.....	163
1961.....	209
1962.....	301
1963.....	419
1964.....	539
1965.....	663
1966.....	785
1967.....	899
1968.....	1009
Nimeregister.....	1070
Koharegister.....	1099
Miks kirjutatakse päevikut?.....	1109

Hea lugeja!

Järgnevatel lehekülgedel avanev Karl Ristikivi (1912–1977) päevik aastaist 1957–1968 jõuab Teieni paljude inimeste hea tahte, koostöö ja abi tulemusena. Nimetamiseks neid tänuga, tuleb alustada lahkunuist. Üks esimesi Karl Ristikivi pärandi haid hoidjaid ja korraldajaid oli Rootsi Riigiarhiivi juurde deponeeritud Balti Arhiivi juhataja, Ristikivi hea sõber ja saatusekaaslane luuletaja Kalju Lepik, kes seda kirjaniku surma järel leitud päevikut pidas nii oluliseks, et valmistas sellest täiemahulise koopia ja hoidis selle köiteid oma kabinetis kirjutuslaua kõrval olevas kapis. Tänu luuletaja lese Asta Lepiku annetusele asuvad need koopiad alates 2005. aasta septembrist Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis. Asta ja Kalju Lepiku tütar, Balti Arhiivi juhatuse liige Aino Lepik von Wirén omakorda seisis hea selle eest, et Ristikivi päevikud kui ühe looja maapao inimlik dokument ja kirjandusloo ammendamatu allikmaterjal täielikult ja muutmata kujul leiaks tee lugejani.

Päeviku tekst, välja arvatud viimane käsikirjaline köide, mille ilmest saab lugeja aimu kaane sisekülgedel, on masinakirjas, kandes vaid üksikuid ja peamiselt ortograafilisi autori käega tehtud parandusi. Korrektselt vormistatud algmaterjali toimetamisel oli peamiseks tööks niisiis ainult koha- ja isikunimedede mõningane ühtlustamine, säilitades seejuures Ristikivi isikupärase keelepruugi. Mahuka teksti sisestas arvutisse Joel Ilja Eesti Kirjandusmuuseumis. Kommenteerimisel osutasid igakülgselt abi Aino Lepik von Wirén, Anna Talve, Anu Saluäär, Enn Nõu, Rein Suija, Asta Lepik, Ene-Reet Soovik, Mart Kuldkepp, Mart Orav, Rutt Hinrikus ja Sirje Olesk. Nime- ja koharegistri tekitamise algatus lähtus Varraku toimetajalt Marek Tammelt, selle teostamisel võttis isikuandmete lisamise enda peale Jaan Isotamm ja väärtuslikke täiendusi andis Peeter Olesk.

Kirjastuse Varrak ette võetud riskil aitasid päeviku väljaandmise kulusid vähendada Eesti Kultuuriministeeriumi kirjandusklassika programm ja Eesti Kultuurkapital. Toimetajana tänan eraldi ka kirjastust Krista Kaera ja Ulvi Lahesalu isikus, kelle kannatuse selle töö valmimisprotsess tõsiselt proovile pani.

Janika Kronberg
Karl Ristikivi Seltsi esimees

1957
82

☞ 1. 8. 57 – neljapäev

See on üks väga tavaline päev, mil ma alustan oma päevikut. Ma ei tea, mitmes kord see on, ega ka seda, kas ma jõuan kaugemale kui eelmistel kordadel. Aga olen praegu nõuks võtnud kirjutada seda 10 aastat. See asendaks seega neid ajalehelõikeid, millega nüüd olen lõpetanud – pärast 10-aastat tööd.

Sellepärast alguseks mõned koordinaadid. Olen 44 aastat vana ja töötan Solna haigekassas (Solna allmänna sjukassa), kus mu peremeheks on Bertil Holmér ja ta paremaks käeks Olof (Olle) Borg. See asub põiki üle tänava, Råsundavägen 100 ja ma istun akna all, kust näen maja, kus ma elan. See on Råsundavägen 23, alumisel korral. Olen siin elanud ligi 7 aastat – ja haigekassas on mul kolmas aasta käsil, aga ma pole seal kunagi kogenenud. Kõik oleme me ühes toas, nii ametnikud kui ka külastajad, koerad kaasa arvatud. Tegelen algusest peale kutseõnnetustega ja mu palgaaste on 13, seega 6 astet madalamal kui oli Rfa-s.¹ Ja neljapäeval, see on täna, on pikk tööpäev, mis kestab kella 7-ni.

Nagu öeldud, ei juhtunud täna midagi erilist – õnneks, sest mul pole midagi head oodata. Ungaris käivad ketseriprotsessid, Londonis desarmeermise komet ja Stockholmi kohalt läks üle äiksevihm.

Björn on puhkusereisil Norras ja täna tuli kaart Dombåsist. Nii kaugele on siis kõik korras.

☞ 2. 8. 57 – reede

Olen hakanud kirjutama „Itaalia capricciot” – reisikirjeldust selle kavatsetava reisiraamatu jaoks. See on mu mineva-aastane Itaalia reis, mis mulle avas Vahemeremaade erilise võlu. Abiks olen võtnud Goethe „Italienische Reise”,²

¹ Riksförsäkringsanstalten ehk Riiklik Kindlustusamet, milles Ristikivi töötas aastail 1949–1955. *Siin ja edaspidi toimetaja märkused.*

² Koguteos ilmus Lundis 1958 pealkirjaga „Üle maa ja mere”. Visalt edeneva „Itaalia capriccio” aluseks on K. Ristikivi 2 reisi (1956 ja alles eelseisev maikuu 1958), samuti viitab kirjanik reisikirjas oma „teejuhile” J. W. von Goethele, kes 1786–1788 reisis Itaalias ja 1816–1817 avaldas päevikuvormis reisikirja.

odav väljaanne, mis küll pole täielik, aga millest mulle jätkub. Olen küll seni jõudnud ainult St. Gotthardini.

Tööl on kogu aeg ebameeldivusi – õnnetusjuhtumeid, mida ma pole saanud õigel ajal registreerida ja muud. Töökaaslastest pole kunagi abi – nagu teeksin seal oma eratööd. Ja siis see halb õhk kogu aeg.

Mul on tihti peavalu ja süda paha. Ajan päevad üle peamiselt tablettide varal, aga see pole sugugi hea. Ja nüüd on mul selle lisaks ka silmad väsinud ja isegi haiged. Mis ime siis, et ma tihti istun ja ainult laon pasjanssi. Või viidan aega „Nötknäpparega”.³

Raadio on täna õhtul tühi. Kord kavatsesin minna kinosse, aga laiskus võitis ja jäin koju. See oleks varemil aastail olnud kujuteldamatu. Mis siis veel rääkida sellest, et mina, kes ma varem tundsin kustutamatu lugemisnälga, nüüd isegi pole jõudnud ja viitsinud läbi lugeda neidki raamatuid, mis mul endal on olemas.

Romaanikavad nagu „Järv leegib eha paistel”, „Jõgi” ja teised, on kõik jäänud väga uduseks. Kas ma üldse kunagi veel midagi kirjutan.

☞ 3. 8. 57 – laupäev

Laupäeviti lõpeb töö küll kell 1, aga selle eest kipub mind õhtuti vaevama depressioon. Linn on ka nii tühi, kõik inimesed on kuhugi ära sõitnud.

Sellepärast käisin kinos vaatamas filmi „Han gav sig aldrig”,⁴ mis käsitab lendur Douglas Baderi lugu, kes kaotas mõlemad jalad, aga siiski jätkas lendamist. Peaosas Kenneth More. Paarkümmend aastat tagasi oleksin olnud sellest vaimustatud. Aga nüüd tuletas see ainult meele, kuidas just arstid nii mitu korda mu elu on täiesti ära rikkunud. Tänu arstidele pean nüüd ka istuma haigekassas lihtsal kontoristikohal ja tegema tööd, mis pole mulle mitte ainult ükskõikne, vaid isegi vastumeelne.

On paradoksaalne, et paljud inimesed, kes vihkavad pabereid, on sunnitud nendega tegelema, kuna mina, kel pole suurimat soovi, kui istuda ainult paberritega, kogu aeg pean jändama lollide ja kiuslike inimestega.

Ja siis see alaline hirm. Hirm iga telefonikõne ees tööl ja kodus. Praegugi kuulan päevauudiseid väriseva südamega ja vaevalt julgen homme hommikul lehe avada, sest ei või kunagi teada, missugune hiiobisõnum seal ootab.

Ma ei saanud täna midagi kirjutada. Et grammofon on katki, vaevab mind, aga millal ja kuidas saan selle parandatud.

³ pähklitangid, pähklipureja (rootsi k.). Mõistatuste väljaanne.

⁴ „Jõuda taevasse”, origin. pealkiri „Reach for the Sky”. Tõsielul põhinev Inglise film II maailmasõjast (1956), režissöör Lewis Gilbert.

☞ 4. 8. 1957 – pühapäev

Jäin äkki nii haigeks, et ma polnud võimeline jätkama „Itaalia capricciot” ega ka minema Arsenal ja AIK vahelist jalgpallivõistlust vaatama.

Pärast lõunat käisin siiski kord väljas ja istusin natuke aega mäerinnakul Ulvsunda järve ääres, Sundbybergi piiril. Aga ma unustasin „Nötknäppare” koju ja igavus ajas mu varsti tagasi. Ma ei saa lihtsalt niisama tegevusetu istuda. Ilm oli ka poolpilvine. Ja depressioon surub üha peale. Eriti raske on see pühapäeva õhtul. Olen jälle nagu midagi kaotanud ja uus nädal ootab ees nagu ähvardav äiksepilv. Tulevad mälestused eelmistest suvedest ja raskemeelsus aina süveneb. Kogu aeg üks pikk ja igavavõitu jumalagajätmine.

Kui ma ainult suudaksin midagi teha. Keeli õppida näiteks. Aga nüüd loen ainult Quentin Patricki „Hon var hos mig”,⁵ mis on küll üsna hea, selle psühholoogilise põnevusega, mis talle omane. Aga seegi teeb mu raskemeelseks.

Käin ise ja plaanitsen rootsikeelset kriminaalromaani. Seekord on see lugu politseinikust, kes kahtlustab iseennast, et ta mingi „black-outi” ajal on tapnud oma sõbra, kriminaalromaanide autori. „Sista kapitlet”⁶ Aga ma ei jõua probleemi välja töötada.

☞ 5. 8. 1957 – esmaspäev

Olen liiga väsinud, et midagi kirjutada. Ei ole ka siia midagi kirjutada, aga ma ei taha siiski juba nii ruttu alla anda.

Kavatsen oma järelejäänud puhkusenädala veeta Visbys. Mu puhkus on ju nüüd nii lühike – ainult 18 päeva. Kui mul ometi varem oli tervelt 35 päeva, kuigi pühapäevadega kokku. Saatsin täna kaardi Visby Stadshotelli, et tuba kinni panna. Aga pole muidugi kindel, kas see õnnestub.

Õhtul oli programm Stalinist. Selle eelmise osa oli üsna huvitav, aga seekordne veidi kahvatu. Keset programmi helises telefon, aga ma ei vastanud. Ja kuna ta hiljem uuesti ei helistanud, ei tea ma, kes see võis olla. Loodan ainult, et see polnud midagi olulist. Mul on ju alati hirm.

Nii ainult laiseldes tuli mulle uue kriminaalromaani idee. „Den ena röd, den andra vit.”⁷ See on üks šlaager, mis mõni aeg tagasi oli moes. Aga siin on tegemist kahe tütarlapsena, üks valges, teine punases kleidis, kes tulevad ühte lääneranniku suvituskohta. Üks neist, punases kleidis, tapetakse. Neli meest langevad kahtluse alla... Idee ise tundub esialgu üsna hea. Aga minust pole muidugi kirjutajat.

⁵ Pseudonüüm, mille all kirjutasiid populaarseid detektiivromaane Richard Wilson Webb, Hugh Callingham Wheeler, Martha Mott Kelly ja Mary Louise White Aswell. Tõenäoliselt on tegemist romaani „Mees kahe naisega” (1955) tõlkes muutunud pealkirjaga.

⁶ viimne peatükk (rootsi k.), sellise pealkirjaga teost Ristikivi ei kirjutanud.

⁷ üks punane, teine valge (rootsi k.). Üks paljusid K. Ristikivi teostamata kavatsusi.

☞ 6. 8. 1957 – teisipäev

Björnist ei ole mingit elumärki. Loen tähelepanelikult ajalehti, aga seal ei ole midagi. See õnnetus kaks aastat tagasi ei lase mind enam kunagi rahulik olla.

Olin kella 6-ni tööl, et kuu statistika Rfa-sse sisse saata. Ma ei saa seda tööd muul ajal teha, kui siis, kui teised on ära. Sest mul pole nagu mingit õigust registrit kasutada.

Käisin õhtul vaatamas filmi „The Rainmaker”⁸ Burt Lancasteri ja Katharine Hepburniga. Aga naiste hüsteeria käib mulle närvidele. Kas ameeriklased tõesti on nii kärarikkad?

Nüüd müristab, aga vihm on selleks korraks üle. Toas on nii hirmus vaikne – ma ei julge ütelda, et see on surmavaikus. Aga mu süda on raske.

Vihmasadu algab uuesti. Väljas on juba pime. Lambivalgus ei ulata kuigi kaugele. Ring tõmbub üha koomale. Ma jään ikka rohkem üksi. Kuhu ma lähen, kui igal pool on pime. Ja äike tuleb lähemale ja lähemale. Just nagu siis, kui pommitati Tartut ja pommid ikka lähemale kukkusid.

Ma parem ei kirjuta enam midagi.

☞ 7. 8. 1957 – kesknädal

Täna oli tööl jälle üks selline palaver, mille tagajärjel olen nüüd täiesti läbi. Üks mees, kes kunagi eelajaloolisel ajal oli saanud silikoosi, mida kunagi pole ametlikult tööandja poolt Rfa-le teatatud. Mees ise oli sellest kunagi ammu rääkinud Gunnar Anderssonile, aga see pole mulle midagi öelnud. Ja nüüd on see muidugi minu süü, et asjale veelgi pole käiku antud. Mees ise tüüpiline rootsi mõirgaja – oma kopsuhaigusele vaatamata oli tal häält nagu kümnel lõvil.

Keegi tööl ei liiguta sõrmegi, kui asi puutub minu sektorisse. Nagu oleks see minu eratöö. Aga mina pean kõiki aitama. (Ja kas see on nii ainult tööl?)

Nüüd tuli vähemalt Visbyst jaatav vastus – tuba on Stadshotelletis reserveeritud. Aga kas ma üldse sinna saan. Igatahes panin täna kinni ka lennupileti. Kõige rohkem on muidugi karta, et mu tervis lihtsalt ei pea nii kaua vastu. Olen iga päev sunnitud tablette sööma, et peavalu vähegi vaos hoida.

Ja Björnilt ei ole ikka veel mingit teadet.

☞ 8. 8. 1957 – neljapäev

Nagu alati, kui on neljapäeva õhtu, olen väga väsinud ja ei jõua isegi puhata. Kas pidada plussiks seda, et mingit suuremat pahandust ei juhtunud? Ja et pole tulnud mingit kurba sõnumit – võimalused selleks on ju alati olemas.

Hruštšov on Berliinis ja kordab seal oma vana juttu Saksamaa ühendamisest. Aga muidugi mitte üldiste vabade valimistega. Inglisele on pahandusi

⁸ „Vihmategija”, Joseph Antony draama (1956).

Araabias, Omar-Muscatis, aga nad peavad seal siiski esialgu vastu. Ja ilm on läinud selgeks ja isegi veidi soojemaks.

Täna öösel nägin unes, et olin Juurikal, tädi Anne puusärgi juures. Tegelikult ma ju ei jõudnud sinna, sest kui ma viimati seal käisin 1942. a. suvel, oli ta juba surnud. Aga nüüd mu unenäos avas ta äkki silmad ja tõsis istukile, kobas kätega ringi ja märkas oma ehmatuseks, et ta oli puusärgis. „Te olete mu kirstu pannud!” ütles ta nutuselt-kaebavalt. Mul oli ka ärgates veel tükk aega õudne tunne.

Mu ümber on liiga palju surnuid. Kas neid peab saama veel rohkem?

☞ 9. 8. 1957 – reede

Täna hommikupoole helistas Björn. Ta on juba ammu tagasi ja reis ei läinud lõpuks kuigi hästi. Aga vähemalt on ta elus ja terve.

Nagu selle kergenduse tasakaalustamiseks oli tänane päev jälle eriti närvesööv. Ja koju tulles jälle peavalu ja südamepööritus, nii et ei saanud midagi kirjutada.

Täna õhtul lõpetas BBC oma rootsikeelsed saated, mis 1940. a. talvel algasid. Jälle üks sõjaaastate mälestus lõpuni jõudnud.

Eile unustasin märkimata Lundi kaudu tulnud väljalõike ajakirjast „Books Abroad”, kus Linda Raun arvustab „Hingede ööd”. Kuigi ta võrdlus Gulliveri reisidega on natuke kauge („Pilgrims Progress” oleks ju olnud palju lähedam), on ta lõppotsuses esmakordselt üks väga tähtis asi välja öeldud: „The complete lack of central idea probably is supposed to point to the absurdity of present day life.”⁹

Rääkisin täna Holmériga puhkusest esimesel septembri nädalal. Peaks see nädal tõepoolest ometi kujunema puhkuseks!

Ma unustan nii hirmus palju igapäevaseid asju ja upun nagu heinakuhja.

☞ 10. 8. 1957 – laupäev

Kell on juba kaksteist läbi, kui ma neid ridu kirjutan. Björn oli siin ja aeg kadus kiiresti maast ja ilmast rääkides ning Norra pilte vaadates. (Millal saan nad albumisse pandud?) Vihma sajab kogu aeg.

Aga oli üks piinlik vahejuhtum. Kell pool kümme helistas Konsa ja tahtis öömaja. Aga ma pidin kahjuks ära ütlema, sest ma olen väga väsinud ja mis veel hullem, mu kodu on täiesti korrast ära. Ma ei saanud eile öösi kuigi palju magada ja täna olen selletõttu lausa merehaige. Ma ei suutnud isegi postkontori minna, et oma arveid ära maksta.

⁹ Viidatud John Bunyani allegoorilisele romaanile „Palveränduri teekond”. L. Rauna arvustus ilmus ajakirjas „Books Abroad” 1957, nr. 3 (Summer), lk. 322–323. Tsiteeritud lause tõlge: „Keskse idee täielik puudumine peaks tõenäoliselt rõhutama nüüdisaegse elu absurdust.”

Miks tulevad inimesed ikka korraga – või ei tule kaua aega üldse kedagi? Mul on nüüd nii halb tunne kõige selle pärast, et ma kardan, et ka täna öösel ei saa und.

Loodan, et homme saan vähemalt natuke puhata.

☞ 11. 8. 1957 – pühapäev

Päris ootamatult algas depressioon juba hommikul ilma ühegi mõistliku põhjusega. Kui mul muidu alati pühapäeva hommikul on olnud veidi rõõmsam ja rahulikum hetk. Püüdsin küll midagi ette võtta, aga sain ainult mõned filmid klaasi vahele panna.

Siis läksin kinosse vaatama filmi „Bus på villovägar” (The Wayward Bus) John Steinbecki romaani järgi.¹⁰ See oli Parki päevasel etendusel. Film oli parem kui romaan, osalt tänu Rick Jasonile, kes mängis bussijuhi osa ja kel oli teatav annus animaalsel sarmi. Ja omaette huvitav tutvus oli ka Jayne Mansfield, kes õigupoolest mängis iseennast, aga tegi seda hästi. Tädid mu kõrval naersid nii labaselt kõige algelisemalt humoristlike stseenide puhul, et mul oli halb.

Õigupoolest ei oleks mul millegi üle nuriseda, kui ei oleks seda alalist närivat hirmu uute ja etteaimamata saatuselöökide ees. Olen ainult väsinud ja unine ning oleks kõige parem magama heita. Aga küllap siis telefon jälle heliseb.

☞ 12. 8. 1957 – esmaspäev

Lugesin natuke Tuglase reisimälestusi Itaaliast. Nii ma kahjuks ei saa kunagi kirjutada.

Ma ei saa ju üldse kirjutada. Nagu oleks mingi võim selle vastu. Kui ma koju tuln, jäin jälle nii haigeks, et pidin lamama kogu õhtupoole.

Kalju Lepik helistas. Rebane oma kirjastusega on tulnud kavalale mõttele anda välja soome luule antoloogia ja panna meie luuletajad tõlkima. Ära öelda ei ole diplomaatlik, sest siis võidakse soomlastele teatada, et neid saboteeritakse. Ja see paljukõneldud „Mana” olevat ka tulemas.¹¹ Lõhkumine igal rindel. Aga meie saksakeelsest ajakirjast ei rääkinud ka tema midagi.

Ma ei jõua otsusele, millest kirjutada. „Kindel linn” on praegu kõige kindlam kava. See on lugu ühest piirikindlusest anonüümsel maal ja anonüümsel ajal, kus elu kogu aeg tõmbub järjest kitsamaks, kuni on alles ainult üks tornikamber. Aga ma kardan, et see kujuneb liiga igavaks. Ja siis on ju Dino Buzzati raamat liiga lähedal.¹²

¹⁰ „Bussisõit eksiteil”, Victor Vicase draama (1957) John Steinbecki samanimelise vähetuntud romaani (1947) järgi.

¹¹ I. Grünthali toimetatud ajakirja „Mana” 1. number ilmus 1957. aasta lõpus, I. Rebase kirjastus „Vaba Eesti” eeltöödest hoolimata soome luule tõlkeantoloogia väljaandmiseni ei jõudnud.

¹² „Tatarlaste kõrb”.

„Höbepurjedega laev” ei võta aga kuju. Ma ei ole jõudnud selgusele, kuidas seda siduda Odüsseiaga. Olen lugenud uuesti raamatut James Joyce’i kohta, aga sellest pole abi. Olen ju kujutlenud oma asja hoopis teisiti – sisult fantastilisem, vormilt realistlikum, või ütleme traditsioonilisem.

Ka „Puud ja lilled” kummitavad mõnikord. Mitte ainult mõnikord, vaid peaaegu alati, kui ma loen luuletusi.

☞ 13. 8. 1957 – teisipäev

Kui ma täna õhtul tulin vaatamast filmi „Doktorn är lös” (Doctor At Large)¹³ kino Terrys Karlbergsvägenil ja läksin läbi pimedate tänavate S:t Eriksplanile, rabas mind äkki mõte, et ma ei jõua kunagi edasi, kui ma kulutan oma energia tühistele teise- ja kolmanda järgu romaanidele, mis mul praegu on kavas. Peaksin kirjutama midagi suurt ja tähelepanuäratavat, midagi, mis pakuks ka rahvusvahelisele publikule, kui ma sellest seisvast veest tahan välja jõuda. Kahjuks ei ole mul ühtki sellist ideed, mida võiks võrrelda „Tule ja raua” omaga varem, nüüd aga juba rahvusvahelises formaadis.

Mu viga on, et ma olen ikka tahtnud kirjutada omast jõust, ilma Jumala abita. Ainult tema võib mulle anda idee ja jõudu selle teostamiseks. Aga kas jätkub mul kindlat usku ja sügavat alandlikkust seda paluda? Ja loobuda kõigest muust, mis silmapilgul meelitab.

Kirjutasin eile õhtu lehekülje „Itaalia capricciost”, aga täna seisab töö jällegi.

Helistasin täna Stjärn-radiole grammofoni asjus. Tütarlaps, kes telefonikõne vastu võttis, tundus nii rumal, et ma kardan, et sellest midagi ei tule. Ta lubas siiski, et üks reparaator tuleb neljapäeval või reedel kell 7–8.

☞ 14. 8. 1957 – kesknädal

Käisime esimest korda Solna raamatukogus, kuigi see on haigekassa peal, ülemisel korral. Juba kaardi saamisel oli norimist – nagu oleks mu nimi seda näitsikut torganud. Kaarti veel ei saanud, küll aga kaks raamatut kaasa tuua. Üks neist on Aage Donsi „Frosten på ruderne”,¹⁴ teine üks raamat mürkide kohta. Ehk saan siiski kunagi hakkama kriminaalromaaniga. Lapsik unistus!

Aage Donsi raamat, mis käsitab ühe taani põgeniku elu Rootsis sõja ajal, sisaldab üsna kergesti äratuntava portree mu omaaegsest kolleegist Moppe Lindströmist. Ma ei usu, et ta ise oleks seda kunagi lugenud, sest see on üsna õel, aga tabav.

Võib olla ehk saab teiste lugemine ka mind ennast jälle tööle õhutada.

Linn on olnud suvel väga tühi, kõik tuttavad kuhugi ära sõitnud. Võimalik, et seegi on kaasa aidanud mu depressiooniks.

¹³ „Doktorid vabalt”, Inglise haiglaaineline komöödia (1957), režissöör Ralph Thomas.

¹⁴ „Härmatis aknaruutudel” (1948).

Ja ometi – kui mul mu nooruse suvedel oleks olnud võimalik lihtsalt lugeda! Rääkimata sellest, et ma võin nüüd käia kinos ilma ennast majanduslikult ruineerimata.

☞ 15. 8. 1957 – neljapäev

Jälle see pikk tööpäev. Ja õhtul veidi enne kelle üheksat helistas Eeva Niinivaara Lundist. Peale tavaliste komplimentide „Hingede öö” arvel (mida ta kogu aeg „Hinge sillaks” nimetas) rääkis ta ühest noorest soome naisüliõpilasest, kes tahtvat seda soome keelde tõlkida. Olevat isegi kavatsus seda Söderströmile¹⁵ pakkuda. Ta ise kavatsevat kirjutada esseed minu loomingust. Huvitav, kuidas see eestlanna on nii omandanud soome naiste pateetilise südamlikkuse.

Muidu kulus mu õhtu mürkidest lugedes. Üks huvitav tähelepanek – kuidas selle autor võrdleb keha rakkude ja mürgi vahekorda patuse, hävitava armastusega.

Raadioreparaatorit täna ei tulnud.

☞ 16. 8. 1957 – reede

Raadioparandajat ei tulnud ka täna.

Ilmar Talve helistas. Ta on Soomest tagasi ja sõidab edasi Lundi. Rääkis, et Uibopuu romaan olevat valmis.¹⁶

Aga mu sulepea hakkas enne Veneetsiasse jõudmist streikima ja sinna ma jäingi.

Käin ringi ja mõtlen „Hõbepurjedega laevale”, aga ikka on see veel paljas nimi. Ma ei saa seda kuidagi kirjutada paralleelselt Odysseuse lugudega. Sest mu kangelane ei jõua kunagi Ithakale. Ja Penelope on surnud.

Mul on pärast „Hingede ööd” olnud nii palju plaane, millest ükski pole õnnestunud. „Järv leegib eha paistel” oli üks neist. „Jõgi” oli teine. Ja see kesk-aegne lugu „Ilusast neiu Sorindast ja Mustast Rüütlist ehk Kuuvalge lossi võtmed”, mille Liisa Talve maha laitis.

Aga see on peamiselt alaline närvipress töö, mis teeb mu õhtuti töövõimetuks.

☞ 17. 8. 1957 – laupäev

Täna õhtul käis Björn. Istusime kaua ja ma olin lõpuks üsna väsinud. Aga on siiski värskendav rääkida ainsa inimesega, kes ei kihuta mind taga, kes ei tule nõudmistega. Kuigi see jutt on enamasti üsna tühine, maast ja ilmast. Aga teisest küljest on see puhkuseks ja viib mu mõtted eemale kõigist muredest ja

¹⁵ Werner Söderström Osakeyhtiö ehk WSOY, 1878 asutatud Soome suurim kirjastus, mis andis välja Ristikivi romaanide „Rohtaed” ja „Õige mehe koda” tõlked (1945 ja 1953). „Hingede öö” soome keeles ilmunud ei ole.

¹⁶ Romaan „Janu” (1957).

ebameeldivustest. Ma ei ole nii kohutavalt üksi ja vastu seina surutud, kus ma kogu aeg pean kellegi kallaletungi tagasi tõrjuma.

Täna tuli ta nii vara, et ma ei jõudnud midagi koristada, kirjutamisest rääkimata. Aga ta on ka ainus inimene, kes ei vaata kogu aeg ringi inspektori pilguga.

Nüüd on veel kaks nädalat tööl enne puhkust. Kui ma ainult suudaksin selle aja vastu pidada. Mul on ikka meeles see puhkus kaks aastat tagasi, mil ma olin nii läbi ja haige, et ma sellest mingit rõõmu ei tundnud. Ja mul vahest selletõttu pole Hollandist mingit head muljet.

☞ 18. 8. 1957 – pühapäev

Iga pühapäev on sama lugu. Sama väsimus ja sügav depressioon. Ma ei suutnud isegi toast välja minna, kuigi ilm oli ilus ja tõenäoliselt üsna soe. Või oli see mingi haigusehoog, mis äkki pani mu higistama?

Depressioon algas seekord pärast lõunat ja tõusis haripunktile – või vajus sügavpunktile kella 7 paiku õhtul. Kui ma sööma hakkasin, jäi mulle korraga kõik kurku kinni. Kõik tuli korraga mu peale, kõik mineviku raskused ja kannatused, kõik omaaegsed mured, lootusetus, vaesus ja viletsus. Ja mul oli raske pisaraid tagasi hoida. Millega see küll lõpeb?

Nüüd lähen siiski korraks välja ja ostan õhtulehe. Ehk aitab see natukenegi mu mõtteid muudele asjadele viia.

Samal ajal on mul fantastiline kavatsus – kas mitte tuleval aastal sõita Kanaari saartele? Võimalus teha seda ühe Hamburgi reisibüroo kaudu Pad-dani vahendusel on kiusav. Ja see ei maksa rohkem kui 1300 krooni.

☞ 19. 8. 1957 – esmaspäev

„Fallet Lundström”,¹⁷ see silikoosi lugu, kummitab kogu aeg ja ma olin täna mitu korda kokkuvarisemise lävel. Aga mis ma teen, kui ma ei saa ühtki paberit – ei arstilt, ei tööandjalt. Ainult sõimata saan kõigilt.

Ja mul pole kellelegi kurta, sest kõigile tundub see nii loomulik. Asi oleks hoopis teine, kui oleks tegemist kellegi vennanaise õepojaga. Aga nii on, kui oled täiesti üksi.

Ka niisugune väike asi, nagu mu grammofoni parandamine – selleks pole lootustki. Oli ju raskusi juba selle ostmisega – alles viiendas äris oldi valmis üldse mulle müüma!

Kirjutasin täna õhtul siiski lehekülje Veneetsia ajaloost – peavaluga ja pööratustundega pooleks. Ja ometi ei saa ma öelda, et see reisikirjeldus ise oleks mulle vastumeelne. Tõeliselt on see ainus asi, millest praegu saan kirjutada.

Kas ma kunagi enam Vahemerd näen?

¹⁷ Lundströmi juhtum, ka edaspidi tähendab „fallet” sageli kindlustusjuhtumeid haigekassas, mõnel juhul aga ka viiteid krimikirjandusele.

☞ 20. 8. 1957 – teisipäev

Täna lõpuks viidi grammofon parandada. Seega vähemalt väike samm edasi. Nüüd seisab kirjutusmasin järjekorras, mis pole kümme aastat ei puhastamist ega parandamist näinud. Sellest ajast, kui ma ta Uppsalas ostsin. Aga ei ole ma ka selle masinaga kuigi palju kirjutanud, vähemalt mitte seda, millest jääks midagi järele.

Mu tervis on endiselt väga nõrk ja ma hakkan hirmuga mõtlema oma Visby reisile. Kas ma sellega üldse toime tulen, mingist rõõmust rääkimata.

Arvo Mägi helistas, et ta tuleb pühapäeval siia. Loodan ainult, et see külas-käik ei ole liiga pingutav. Uibopuust ei ole seni õnneks midagi kuulda olnud. See on ju tema, kes peab kokku ajama need reisikirjeldused. Ja minu oma seisab jälle.

☞ 21. 8. 1957 – kesknädal

Kiri Richard Keerilt, mis jällegi koputab mu südametunnistusele, sest ma pole ikka veel saatnud raamatuid ja moelehti pole ma ka veel saanud. Aga just täna õhtul helistas Asta Lepik ja ütles, et ta on need posti pannud. Samuti pole ma kasuemale sünnipäevaks kaarti saatnud. Peaksin seda siiski tegema, kuigi on hilja.

Ma ei saanud raamatukogust Bengtssoni luuletusi. Aga Odysseia töin koju, kuigi mu „Höbepurjedega laeva” idee ise hoopis kahvatub.

Tööl oli täna jälle selge hullumaja. Ootasin õhtul Björni, kuna oli AIK–Djugårdeni vaheline võistlus. Aga ta ei tulnud ja ei ole ka helistanud.

Raamatukogus ja linnas käimine võtsid mu aja, nii et täna ei saanud midagi kirjutada. Pealegi magasin öösel väga halvasti. Vaevlesin unetult kella üheni ja ärkasin juba kella viie paiku. Nüüd ei saa ma ka enam hommikuti magada!

☞ 22. 8. 1957 – neljapäev

„Hon glömde honom aldrig” (Was die Schwalbe sang)¹⁸ oli film, mille taolist ma ammu enam pole näinud. Kui paroodia oleks see olnud hea, aga see polnud muidugi mitte paroodiana mõeldud. Maj-Britt Nilsson mängis blondi rootsi tütarlast, kes käis Saksamaal muusikakoolis. Aga Klaus Biederstedt oli üsna armetu.

Uibopuu helistas Kolkide juurest, kui olin just koju tulnud. Õnneks ei ole reisikirjaga erilist kiiret.

Postile ei olnud aega minna, kuigi moelehed on saabunud. Aga täna oli ju jälle pikk tööpäev, nii et lõpetasin alles kell ½7.

¹⁸ Lääne-Saksa film „Mida laulis pääsuke?”, režissöör Geza von Bolvary.

☞ 23. 8. 1957 – reede

Täna panin vähemalt posti sünnipäevakaardi Keeri-mammale. Hilja muidugi – ma jään alati hiljaks.

Päev haigekassas oli harilik päev. Ilm hilissuvine, veidi tuuline ja jaheda-võitu. Tõin postilt ära moeajakirjad. Ja siis helistas Hele, kes rääkis, et Ants Oras tulevat pikemaks ajaks Helsingi ülikooli juure, aga Stockholmist sõitvat läbi kiiresti.

Nüüd on kell 8 läbi ja raadios tuleb Brahmsi 1. klaverikontsert.

Nüüd peaksin kirjutama oma mälestusi Itaalia reisist. Aga mis on see kõik selle suure elamuse vastu, milleks oli mulle Tallinn 30 aastat tagasi. Oli ärasõidu eelõhtu ja ma märkasin, et mu ema nuttis. Aga mis rõõmu oleks tal olnud sellestki, kui oleksin jäänud temaga koos – võõraste juure?¹⁹

Kuigi mul nüüd on oma korter, ei ole mul kunagi tunnet, et mul on kodu. Ja ma ei ole ka kunagi kindel, et mind ühel päeval ka siit välja ei aeta.

☞ 24. 8. 1957 – laupäev

30 aasta eest oli pikk teekond Tallinna. Sõitsime välja juba varahommikul, sest hobusemehed tahtsid ju õhtuks jälle koju jõuda. Sellepärast ootasime tundide viisi Risti jaamas. Vaevalt on mulle ükski ootamine nii pikk tundunud. Ja ka rong läks väga aeglaselt – alles õhtul pimedas ja pärast kella 10 jõudsime kohale.

Täna hommikul läksin ainult üle tänava haigekassasse. Päev oli võrdlemisi inimlik, aga see oli ju ka laupäeva tõttu lühike. Isegi tervis oli veidi parem.

Linna õhk oli sel ajal kuidagi teistsugune. Tundsin seda mõnikord harva veel 30-ndate aastate sügisel, aga mitte hiljem. Minu jaoks oli see ju nagu orja-ajal – linna õhk teeb vabaks.

Tänase õhtu olen istunud kodus ja kuulanud raadiot. Arvo Mägi helistas Uppsalast ja lubas homme enne lõunat siia tulla. Kas jõuan selleks ajaks toad vähegi korda saada?

☞ 25. 8. 1957 – pühapäev

Täna tuli Arvo Mägi ja kui ta läks, oli kell juba 7 läbi.

Rääkisime kirjandusest, kriminaalromaanidest ja auhindamisest. Järjekordne uudis on, et Jakobsoni auhind on antud Liina Reimanile ta mälestuste eest. Jury: Mall Jürma, Helbemäe ja Kolk. Selle kulul tehti nalja, et vähemalt poole auhin-nast oleks pidanud saama Talve, kes Reimani käsikirja soome keelest tõlkis.²⁰

¹⁹ Siin eluloolisi andmeid jälgides hõlpsasti tuvastatavalt, ent edaspidi tihti hoopis krüptilisemal viisil meenutab Ristikivi aastate eest toimunud tähtsündmusi oma elus. 1927. aastal oli ta lõpetanud Varbla algkooli ja läks augusti lõpus Tallinna, asudes õppima Tallinna Poeglaste Kaubanduskooli. „Võõraste juure” on vihje rändavale eluviisile lapsepõlves ning päris kodu puudumisele.

²⁰ Londonis elanud laevakapteni ja reederi ning kirjastuse „Boreas” esimese tegevdiriktori Evald Jakobsoni asutatud kirjandusauhind, mida anti välja alates 1952. aastast. Näitleja L. Reimani mälestused, mis ilmusid pealkirja all „Rambivalgus süttib” (1956), olid kirjutatud soome keeles.

Käisime linnas söömas, mingis Vanalinna sööklas, mille nimi on Röda Valvet. Ma polnud sinna ammu saanud ja Vanalinn lõhnab nagu Pariis või Itaalia nende uute „eksootiliste” restoranide tõttu.

Saksakeelse ajakirja artiklid ei ole veel koos. Kõik asjad venivad.

Ja täna on 30 aastat sellest, kui esimest korda kuulsin raadiot ja „õiget” muusikat. Raadios on täna õhtul Brahmsi 4. sümfooniat, mida tahan kuulata.

☞ 26. 8. 1957 – esmaspäev

Kui ma täna pärast tööd käisin Flygcityst lennupiletit ära toomas, kohtasin Vasagatani ja Kungsgatani nurgal Bertil Sjöholmi, mu toakaaslast Mallorcalt.²¹ Ta oli endale habemehakatisel lõua alla kasvatanud ja teel Göteborgi uut ringreisi algama. Ja ta oli endiselt vaimustatud nii Mallorcast, et kavatseb uuesti sinna sõita.

Täna hommikul ärkasin jälle liiga vara. Tööl olin nagu kana takus. Ja ootan asjata, et grammofon toodaks tagasi.

30 aastat tagasi käisin esimest korda kinos. Kino Endla näituseväljaku ääres, mis juba ammu kadus tulekahju tõttu. Filmid „Põletav saladus”, mis jäigi mulle saladuseks, ja „Black täkkude kuningas”, esimene Metsiku Lääne film.

Eile õhtul hakkas mulle äkki meeldima uue romaani kava „Õine vahtkond”. Võimalik, et kirjutangi selle kõige enne valmis. See oleks kerge ja suhteliselt lühike. Võimaldaks uut vormilist eksperimenti – kirjutada ainult sellest, mis näha ja kuulda, mitte sellest, mis inimesed tunnevad ja mõtlevad.

☞ 27. 8. 1957 – teisipäev

Nüüd on viimane nädal enne puhkust, aga ma ei tea tõesti, kas ma jõuan nii kaua vastu pidada. Täna oli tööolukorras Hanna Weimersiga ja ma ei suutnud sellele alalisele torkimisele vastu pidada. Olen selle tagajärjel täna õhtul täiesti võimetu midagi tegema. Ja ma ei saa ka kodust välja minna, sest grammofon on alles tulemata ja ma pean seda valvama.

30 aastat tagasi ei olnud ikka veel kindlat otsust, kas olen kooli sisse saanud või mitte. Kuigi ma teadsin, et olin eksamil kõige paremate hulgas.

Täna öösel ei saanud ma ka õieti magada, sest äike ajas üles. Ja siis oli võimatu uuesti magama jääda. Nüüd ei saa ma ka midagi lugeda, sest pea valutab ja silmade eest virvendab. Üldse on mul mure silmadega – pean tihti lugema suurendusklaasiga ja kipun nägema kahekordselt.

☞ 28. 8. 1957 – kesknädal

Keegi härra Belokon helistas ja rääkis, et mulle on Eestist illegaalselt tulnud kiri. Palusin selle mulle postiga kätte saata – mis muud ma pidingi tegema.

²¹ Reisimeenus 1957. aasta kevadest.

See segab nüüd mu unerahu, mida niikuinii pole palju oodata. Björn on mingil „svensexal”²² ja palus minult öömaja, et poleks vaja pikka teed koju ja tagasi sõita.

Mu pea valutab täna tööl olles kogu päeva. Ei aita isegi need tabletid, mida saab ilma arstitunnistusega. Pärast tööd käisin postil ja tõin ära Riksilt saadetud raamatud ning panin omalt poolt posti moelehed, ühe „Hingede öö” ja Liina Reimani mälestused.

Täna jäi ära Skanseni-õhtu, sest Lillebror Söderlundh on äkki surnud. Ta oli täpselt niisama vana kui mina...

☞ 29. 8 1957 – neljapäev

Imelikul viisil läks ka tänane päev viimaks õhtule ja isegi ilma suurema vaevata. Aga nüüd ma olen küll väga väsinud.

Björn tuli juba kella 11 paiku. Ta oli seltskonnast lahku läinud, kui need tahtsid Lorrysse tantsima minna, kuhu aga teda sisse ei lastud. Ta ei olnudki nii väga purjus, aga see on ju sageli väga juhuslik. Vaene poiss – ta elab üle ühe alanduse teise järgi, aga ei näi sellest suuremat hoolivat, võib-olla ei märkagi, sest ta on mõnes mõttes väga lapsik. Või on see lihtsalt tema viis olukorraga kohaneda – nii nagu Ivvo Kangro romaanis „Peipsi”.

Kiri Eestist oli Norma Jakobuselt, kelle praegust nime ma ei osanud lugeda. Ma ei usu, et olen teda näinud pärast seda kui ta oli 4–5 aastane ja ma veel Endla tänaval elasin. Ainus oluline uudis kirjas oli, et Merkurjeva-tädi on 1942. aastal surnud. See hea inimene – usklik ja kommunist korraga. Mis ta küll tundis või mõtles, kui venelased sisse tulid? Teda nägin viimati 1936. a. paiku ja ta oli korraga väga vananenud.

Grammofoni ei tulnud ka täna.

☞ 30. 8. 1957 – reede

Olen täna olnud haigem kui kunagi selle aja jooksul, kui ma hakkasin oma päevikut kirjutama. Ja ometi pole ma kordagi õieti terve olnud. Peavalu, süda paha. Ja täiesti ettevalmistamata homseks sõiduks.

Kuidas ma sellega homme toime tulen, ei oska arvata. See on nagu needus iga kord, kui ma sügisel sõidan puhkusele. Ma saan veel aru sellest kõige esimesest korrast, 1950, kui ma sõitsin Pariisi, see oli viimse minutini nii närvi-line, kas ma üldse saan sõita. Aga mu Londoni sõidu eel, 1953, polnud mingit mõistlikku põhjust. Ja veel hullem oli see enne Hollandi sõitu 1955 – kartsin kogu aeg et varisen kokku ja satun Hollandi asemel haiglasse.

Saan kõik, millest ma võiksin rõõmu tunda, alles liiga hilja, kui mul pole selleks enam jõudu. Nagu pähkliid hambutule.

²² Poissmeeste pidu või õhtu rootslaste kõnepruugis.